

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריניו הרב יהודה גנס שליט"א שבת ויגש ע"ד:

"אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה"

[א] "ויתן את קולו בבכי.. ולא יכלו אחיו לענות אותו. אבא כהן ברדלא אמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה... יוסף קטנן של שבטים היה ולא יכלו לעמוד בתוכחתו... לכשיבא הקב"ה ויוכיח כל אחד לפי מה שהוא.. על אחת כמה וכמה" [מדרש רבה¹].

[ב] ובבית הלוי תמה איזו תוכחה היה כאן, הלא לא הוכיחם כלל, ורק נתגלה עליהם באומרו אני יוסף, גם תמה מה זה ששאלם העוד אבי חי, הלא כבר אמרו לו שאביהם חי, ומאז לא חזרו למצרים.

והאריך שם לבאר שעיקר התוכחה היתה במילים "העוד אבי חי", שהנה יהודה מתחנן על בנימין "כי איך אעלה אל אבי... פן אראה ברע...". וע"ז הוכיחו יוסף, אני יוסף העוד אבי חי", מדוע במכירתו לא חששתם לצערו של אבא, יעו"ש בדבריו הנפלאים.

[ג] ואולם בפשיטות יש להוסיף דגם במילים "אני יוסף" היתה תוכחה גדולה לשבטים, דהנה השבטים היו בטוחים שחלומות יוסף לא היו אלא מהרהורי לבו, ושבדין מכרוהו [וכמ"ש חז"ל שהחרימו את מי שיגלה ליעקב ושיתפו הקב"ה עמהם, גם מציינו שהפסוק משבח את יהודה על כך שמנע הריגתו ויעץ למכרו ולא להרגו, וכמ"ש "מטרף בני עלית", ואם הכל היה שלא כדין וכי שייך חלילה לשבח שודד המוכר את שבוי לעבד ולא הורגו, וכמ"ש גם "ויתמהו איש... מה זאת עשה א-לוקים לנו", הרי שהיו בטוחים בצדקת דרכם].

והנה כעת שמתברר להם שיוסף הוא מלך על מצרים והחלומות התקיימו, ואכן השתחוו לו וכו' הרי מתברר בעליל שבטעות היתה דרכם כל אותם השנים, ואין תוכחה גדולה מזו כשמתברר לאדם שבטעות חי במשך שנים רבות.

[הוא מה שאמרו "אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה", דהיינו כשיוכיחו לאדם עד כמה טעה חלילה בדרכו].

[ד] והנה אף שהשבטים שגו במה שמכרו את יוסף, ולבסוף אף ביקשו את מחילתו והשיב להם "א-לוקים חשבה לטובה" וכו', וכמבואר בפסוקים בסוף פרשת ויחי, בכ"ז מציינו שחטא זה שמור לישראל לדורות, ומלבד שעונש עשרה הרוגי מלכות היה בעבור חטא זה, וכמ"ש במדרש "אלה אזכרה". עוד אמרו חז"ל שבכל פדיון הבן צריכים ישראל לתת ה' סלעים שהם כ' שקלים לכפר על מכירת יוסף שהיתה בסכום זה, ולמדים אנו מזה את התביעה הנוראה על כל חטא, ובפרט בעניני בין אדם לחבירו.

[ה] עוד מציינו במדרש²: "ויקרא יעקב שמלותיו... שבטים גרמו לאביהם לקרוע, והיכן נפרע להם במצרים שנאמר ויקרעו שמלותם וגו', יוסף גרם לשבטים לקרוע עמד בן בנו ונפרע לו שנאמר ויקרע יהושע שמלותיו, בנימין גרם לשבטים לקרוע, והיכן נפרע לו בשושן הבירה, שנאמר ויקרע מרדכי את בגדיו...".

וצ"ע דבשלמא על יוסף אפשר אולי להבין שמה שגרם לאחיו לקרוע היה שלא כדין, אולם מה היתה תביעה על בנימין, ואף לפי מה שפירש שם בפירוש עץ יוסף שידע שיוסף מחביא את הגביע ולא גילה קשה כמובן להבין את התביעה עליו.

ורואים עכ"פ את עומק ונוראות התביעה על עניני בין אדם לחבירו שסוף כל סוף היתה איזו תביעה על בנימין, או שסוף כל סוף הצער לאחיו נגרם על ידו, ולאחר הרבה דורות פרעו לזרעו, ומרדכי הצטער כ"כ כעונש על זה.

¹ פרשה צ"ג י'.

² בראשית רבה פרשה פ"ד כ'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בדין מותר שמן חנוכה שהתערב בשמן אחר

א] כתב בשלחן ערוך³: "הנותר ביום השמיני מן השמן... עושה לו מדורה... ואם נתערב בשמן אחר ואין שישים לבטלו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו לבטלו". ומקור הדברים בטור הוא מדברי המהר"ם מרוטנבורג שפסק כן, שאף אם כבר התחיל השמן להתערב אסור להוסיף שמן ולגמור את ביטולו משום ש"אין מבטלים איסור לכתחילה", וכתב שם שאף שבגמ' ריש ביצה אמרו לגבי עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט שמותר להוסיף עליהם ולבטלם שבאיסור דרבנן מותר בכה"ג לבטל איסור לכתחילה, אין זה רק שם שנהנה מהעצים לאחר שכלו ונעשו גחלים, ולא בשמן שנהנה ממנו עם שריפתו.

ב] ובאחרונים תמהו בדעת השו"ע דהלא דעתו בהלכות תערוכות⁴ כדעת הרמב"ם ועוד ראשונים שפסקו דלא כמהר"ם והתירו בכל איסור דרבנן גמור ביטולו, ומדוע כאן החמיר בזה, וכתבו בזה כמה דרכים⁵.

ג] ובמגן אברהם⁶ כתב וז"ל: "ואפשר דהכא חמיר טפי, כיון דהוי דבר שיש לו מתירין, דמדינא מותר להשהותו לשנה הבאה...".

ד] ותירוצו צ"ע דאם מיקרי דבר שיש לו מתירין, א"כ מדוע מבואר בשו"ע שאם התערב בשישים בטל, הלא דבר שיש לו מתירין לא בטל אפי' באלף, וצ"ב.

עוד תמהו האחרונים דהלא דין דבר שיש לו מתירין הוא דוקא כשהאיסור עתיד להיות מותר, אולם כאן שהאיסור להשתמש לכל דבר חוץ מנר חנוכה ישאר לעולם, למה יחשב השמן כדשיל"מ, וצ"ע.

ה] והנה בטעם הדין שדשיל"מ לא בטל מצינו ב' דרכים, שלרש"י⁷ הוא משום ש"עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר", ובר"ן⁸ כתב שהוא משום שבכהאי גוונא האיסור אינו מוחלט ואין כאן ניגוד בין האיסור להיתר, ובשביל ביטול צריך ניגוד גמור בין האיסור להיתר.

ו] ואמנם בדין דבר שיש לו מתירין מצינו שמלבד זה שאינו בטל הוא ברוב, אף מחמירים בספיקו אף במקרה שאינו אסור אלא מדרבנן⁹.

ופשוט שבדין הזה מודה הר"ן לטעמו של רש"י¹⁰, ששם הלא לא שייך כמובן טעמו של הר"ן כלל, שהרי לא מטעם ביטול אתינן עלה.

ז] והנה מש"כ המג"א שמכיון ששייך לשמור את השמן לשנה הבאה ולהשתמש בו מיקרי לכן דשיל"מ, פשוט שזהו רק סברא שלכן שייך לומר "עד שתאכלנו...", אבל לא שלכן אין איסורו מוחלט, שהרי במה שאסור אסור לעולם, וכמו שתמהו האחרונים.

וא"כ מובנים דברי המג"א, שהלא לענין אם מותר לבטל את השמן נחלקו הראשונים, ואף שקי"ל להקל בדין זה שהוא מדרבנן, מ"מ במקום דהוי דשיל"מ מחמירים בהכרעת דין זה, וכמו בכל ספק דרבנן, אולם לענין ביטולו הלא לא מיקרי דבר שיש לו מתירין, דסוף כל סוף איסורו הוא איסור מוחלט.

³ אורח חיים סימן תרע"ז סעיף ד'.

⁴ יורה דעה סימן צ"ט סעיף ו'.

⁵ יש שכתבו [וכמו שהביא במשנה ברורה שם] שבשו"ע כתב כאן בדוקא יש מי שאומר, ולא שזו דעתו להלכה.

⁶ ס"ק י"ב.

⁷ ביצה ד.

⁸ נדרים נב.

⁹ וכמבואר בגמ' בביצה ד'.

¹⁰ ומה שבביטול הוצרך הר"ן לטעם נוסף, משום שבביטול אם הי' בטל לחלוטין אין כאן איסור, ולא שייך לומר עד שתאכלנו וכו'.